

A HÁTTÉR TÁRSASÁG A MELEGEKÉRT VÉLEMÉNYE A BEJEGYZETT ÉLETTÁRSI KAPCSOLATRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGI MEGSEMISÍTÉSE ÉS AZ ÚJ TÖRVÉNYJAVASLAT KIDOLGOZÁSA KAPCSÁN

2009. január 20.

Az Alkotmánybíróság 154/2008. (XII. 17.) sz. határozatában megsemmisítette a 2007. évi CLXXXIV. sz. törvényt a bejegyzett élettársi kapcsolatáról. Ebből kifolyólag a bejegyzett élettársi kapcsolat intézménye 2009. január 1-től nem kerül bevezetésre. Az Alkotmánybíróság azonban nem a bejegyzett élettársi kapcsolat intézményének egészét, hanem annak a törvény által bevezetett változatát nyilvánította alkotmányellenesnek. Ugyanakkor határozatában kimondta: az azonos nemű párok számára a házassághoz hasonló intézmény bevezetése a jogalkotónak alkotmányos kötelezettsége, ezért mindenképpen szükség van a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló törvény újraalkotására. Az alábbiakban összefoglaljuk az alkotmánybírósági határozat főbb megállapításait, az ebből következő jogalkotói lehetőségeket, javaslatot teszünk az azonos nemű párok számára kötelezően bevezetendő bejegyzett élettársi kapcsolat intézményének tartalmára és áttekintjük, milyen további teendők szükségesek a komoly kötöttségekkel járó családjogi intézményt választani nem kívánó párok jogi helyzetének rendezésére.

Legfontosabb javaslatok:

- az azonos nemű párok vonatkozásában – a névviselésre vonatkozó szabályok kivételével – a korábbival megegyező tartalmú törvény kerüljön elfogadásra;
- a törvény tegye lehetővé, hogy a bejegyzett élettársak felvegyék partnerük nevét;
- a törvényhez készüljön részletesebb indoklás, amely összefoglalja az alkotmánybírósági határozatot, áttekinti a nemzetközi példákat, és részletes útmutatást ad az utalószabály értelmezéséhez;
- jogszabály írja elő, hogy formanyomtatványok esetén a házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat egy kategóriaként kezelendő;
- a nemzetközi magánjogról szóló törvényerejű rendelet egészüljön ki a külföldön kötött bejegyzett élettársi kapcsolatok magyarországi elismerésének és a Magyarországon nem magyar állampolgár(ok) által kötendő bejegyzett élettársi kapcsolatok feltételeinek egyértelmű szabályozásával;
- az új Ptk. vezesse be az élettársi kapcsolat fakultatív hatósági nyilvántartásba vételének lehetőségét mind azonos, mind különmemű párok esetében;
- a fakultatív regisztráció során a felek egy formanyomtatvány segítségével köthessenek az élettársat kedvezőbb helyzetbe hozó jogügyleteket (vagyonjogi és lakáshasználati szerződés, végrendelet);
- a Minisztérium tekintse át a házassághoz vagy élettársi kapcsolathoz jogot vagy kötelezettséget rendelő jogszabályok teljes körét, és kezdeményezze az indokolatlan megkülönböztetések felülvizsgálatát.

AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG HATÁROZATÁNAK ÉRTELMEZÉSE

Az Alkotmánybíróság határozata a korábbiaknál részletesebben, új tartalmi elemeket felvonultatva értelmezte az Alkotmány házasságvédelemre vonatkozó előírásait. A határozat legfontosabb megállapításai a következők:

- (1) az azonos neműek közötti házasság megnyitása alkotmányellenes lenne;¹
- (2) a jogalkotónak az Alkotmányból levezethető kötelessége, hogy az azonos nemű párok számára a házassághoz hasonló családjogi intézményt vezessen be;²
- (3) a megsemmisített törvény a külön nemű párok vonatkozásában alkotmányellenes;³
- (4) a megsemmisített törvény az azonos nemű párok vonatkozásában nem alkotmányellenes;⁴
- (5) nincs alkotmányos akadálya annak, hogy az azonos nemű párok esetében a házassággal „majdnem” azonos jogintézmény jöjjön létre;⁵
- (6) az azonos nemű párok bejegyzett élettársi kapcsolatával szemben megfogalmazott egyetlen követelmény, hogy az tekintettel legyen a „kapcsolat természetéből adódó különbségekre”;⁶
- (7) a jogalkotónak a különeműek esetében is lehetősége van az élettársi kapcsolat jogkövetkezményeinek bővítésére vagy új családjogi intézmények bevezetésére, mindaddig, amíg ezek tartalma a házasságtól jelentősen eltér.⁷

Az Alkotmánybíróság tehát elutasította, hogy a házasságot választani *nem tudó* azonos nemű párok és a házasságot választani *nem kívánó* külön nemű párok helyzetének rendezése egy jogintézmény keretében történjen. Mindezek alapján az azonos nemű párok jogi helyzetének rendezésére egy a házassághoz hasonló, csak azonos nemű párok számára elérhető, új családjogi intézmény bevezetésére van szükség.

Az indokolásban az Alkotmánybíróság komoly figyelmet szentel a bejegyzett élettársi kapcsolat és a házasság intézménye közti különbségeknek, és megállapítja, hogy azok nem elégségesek. Ezt a

---

¹ „Az Alkotmánybíróság értelmezésében tehát a házastársak különeműsége fogalmi eleme a házasságnak. [...] Álláspontját, amely szerint tehát a házasság intézményét egy férfi és egy nő életközösségeként védi az Alkotmány 15. §-a, az Alkotmánybíróság későbbi határozataiban is fenntartotta [65/2007. (X. 18.) AB határozat, ABH 2007, 726.; 75/2007. (X. 19.) AB határozat, ABH 2007, 731.] és továbbra is fenntartja.”

² „Az azonos nemű személyek számára azonban, akik az Alkotmány alapján házasságot nem köthetnek, a jogalkotónak az Alkotmány korlátai között biztosítania kell egymás irányában a házastársakéhoz hasonló olyan jogállást, amely az egyenlő méltóságú személyként kezelésüket biztosítja [9/1990. (IV. 25.) AB határozat, ABH 1990, 46, 48–49.]”

³ „A házasságnak biztosított alkotmányos védelem fenntartása érdekében a házasságkötést tudatosan és akaratlagosan mellőző együttélés nem kaphat egy generális utaló szabály közvetítésével ugyanolyan oltalmat, mint a házasság maga.”

⁴ „Az Alkotmánybíróság megállapítja: az azonos nemű személyek számára a bejegyzett élettársi kapcsolat jogintézményének létrehozása nem alkotmányellenes.”

⁵ „Csak az ő [külön nemű párok] esetükben nem lehet alkotmányosan létrehozni egy, a házassággal „majdnem” azonos tartalmú más jogviszonyt.”

⁶ „A hagyományos forma, a különeműek házassága nem kerül hátrányosabb helyzetbe azért, hogy az azonos nemű bejegyzett élettársak – az ilyen kapcsolat természetéből adódó különbségek fenntartása mellett – a házastársakéhoz hasonló pozícióba kerülnek.”

⁷ „Az Alkotmánybíróság e körben végezetül hangsúlyozza: A jogalkotónak továbbra is lehetősége van arra, hogy a de facto élettársi kapcsolatok körén belül, esetről esetre mérlegelve, egyes jogi tényekhez (pl. tartós életközösség, az élettársi kapcsolat hatósági nyilvántartásba vétele, teljes vagyonközösség, gyermek születése) speciális joghatásokat fűzzön. Alkotmányosan tehát nem kizárt, hogy a jogalkotó a de facto élettársi viszony és a házasság mellett a különemű párok más együttélési formáját is törvényi védelemben részesítse, tehát, hogy e két jogintézmény mellett egy – lényegét tekintve – köztes intézményt is létrehozson.”

szempontot azonban a Alkotmánybíróság csak a különmű párok vonatkozásában tekintette mérvadónak, az azonos nemű párok bejegyzett élettársi kapcsolata esetében az Alkotmánybíróság nem írta elő, hogy az a házasságtól jelentősen különbözzön. Bár az Alkotmánybíróság annak kimondásától tartózkodott, hogy a bevezetendő jogintézménynek a házassággal mindenben megegyezőnek kell lennie, az a tény, hogy az azonos nemű párok bejegyzett élettársi kapcsolata és a házasság közötti különbség hangsúlyozása csak a két párhuzamos indokolásban található meg, egyértelművé teszi, hogy a bíróság többsége ilyen eltéréseket nem lát szükségesnek.

A bíróság egyetlen ponton tesz utalást arra, hogy lehetnek olyan szabályok, ahol eltérés szükséges a különműek házassága és az azonos neműek bejegyzett élettársi kapcsolata között: a bíróság a „kapcsolat természetéből adódó különbségek fenntartása mellett” fordulatot használja. A bíróság adós maradt ezen különbségek mibenlétének pontosabb meghatározásával. Azt azonban mindenképpen érdemes leszögezni: a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló törvényben kikötött eltérések (kiskorúak bejegyzett élettársi kapcsolatának tilalma, a névviselés és örökbefogadás kizárása) az azonos neműek közti kapcsolatok természetéből nem következnek. Az Alkotmánybíróság [37/2002. (IX. 4.) AB határozat], kimondta, az állam nem állapíthat meg eltérő korhatárt a külön műek és az azonos neműek közti szexuális kapcsolatok számára. Ha egy kiskorút a jogalkotó alkalmasnak talál arra, hogy egy különböző neművel partnerkapcsolatot alakítson ki, akkor ugyanannyira alkalmasnak kell ítélni arra, hogy egy azonos nemű személlyel alakítson ki ilyen kapcsolatot. Az Alkotmánybíróság [58/2001. (XII. 7.) AB határozat] követően Magyarországon olyan házassági névre vonatkozó szabályok jöttek létre, amelyek a –né toldalék kivételével szimmetrikusan alkalmazhatók mind a férfiak, mind a nők esetében. Az a tény, hogy a másik partner nevét a partnerrel azonos vagy különböző nemű partnere veszi fel a szabályozás szempontjából lényegtelen. Problémát csak a –né toldalékot tartalmazó névváltozat esetleges lehetővé tétele jelentene. Nem véletlen, hogy a Minisztérium által a Parlamentnek 2007 novemberében benyújtott törvényjavaslat még tartalmazta a bejegyzett élettárs neve felvételének lehetőségét, és az csak képviselői módosító javaslatra került ki a törvényből. Az örökbefogadás kérdése kapcsán egy szempontnak kell döntő szerepet tulajdonítani: jó szülővé válik-e az örökbefogadó vagy sem. Annak a ténynek, hogy az örökbefogadó személyek természetes úton nem tudnak utódot létrehozni nincs jelentősége az örökbefogadásban, mint ahogy meddő párok esetében sem kizárt, hogy gyermeket fogadjanak örökbe. Az elmúlt évek során egyértelmű tudományos konszenzus bontakozott ki annak kapcsán, hogy az azonos nemű párok ugyanannyira alkalmasak a szülői szerepre, mint különmű társaik, az ilyen családban felnövő gyermek személyiségfejlődésére a szülők szexuális irányultsága semmilyen negatív következménnyel nem jár.⁸

---

⁸ Erre a következtetésre jutott az Amerikai Pszichológiai Társaság 2005-ben kiadott több mint 100 empirikus tanulmány alapján készített áttekintése (<http://www.apa.org/pi/parent.html>), ill. az a két amerikai szociológus is, aki 21, 1981 és 1998 között megjelent tanulmányt hasonlított össze (Judith Stacey, Timothy Biblarz: (How) Does the Sexual Orientation of Parents Matter? *American Sociological Review*, vol. 66, issue 159, 2001, 176 o.). Ezt a következtetést több európai (spanyol, belga, francia, svéd, holland) kutatás is megerősítette. Az elmúlt évek során a legjelentősebb szakmai szervezetek mind az azonos nemű párok örökbefogadását támogató állásfoglalásokat tettek közzé: a 60.000 tagot számláló Amerikai Gyermekgyógyászok Szervezete 2002-ben, a 35.000 tagot számláló Amerikai Pszichiátriai Társaság szintén 2002-ben, a 150.000 tagot számláló Amerikai Pszichológiai Társaság 1976 óta többször, legutóbb 2004-ben tett állásfoglalást az azonos nemű párok örökbefogadása mellett. Hasonló állásfoglalásokat adott ki az Örökbefogadható Gyermek Észak-Amerikai Tanácsa, a Brit Örökbefogadással és Nevelésszüléssel Foglalkozó Szervezetek Egyesülete, a Kanadai Pszichológiai Társaság, a Madridi Pszichológusok Szakmai Kollégiuma.

A határozat az azonos neműek közti bejegyzett élettársi kapcsolat szabályozási technikájára vonatkozóan is tartalmaz iránymutatást: a generális utalószabályt az Alkotmánybíróság az azonos nemű párok körében elfogadható megoldásnak tartja: „E körben lehetősége van arra, hogy miután a házastársakra vonatkozó szabályokat részleteiben áttekintette, azok közül a *megfelelőket* alkalmazni rendelje az azonos nemű bejegyzett élettársakra is.” A generális utalószabály alkotmányosságára utal az a tény is, hogy annak elutasítása szintén csak az egyik párhuzamos indoklásban jelenik meg, a bírák többsége tehát nem értett egyet azzal a megállapítással, hogy „(e)z a szabályozási mód önmagában is az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében szabályozott jogállamiságból levezethető jogbizonytalanságot okoz(hat).”

A generális utalószabály alkotmányosságának vizsgálata során azonban a bíróság a generális utalószabálynak sajátos, a jogalkotói szándéknak valószínűsíthetően ellentmondó értelmezést adott. A bíróság szerint a szabály *megfelelően* fordulata azt jelenti, a jogalkotó ezzel rábízta „a jogalkalmazó fórumokra, hogy eseti mérlegeléssel kivételesen eltekintsenek egy-egy jogszabályi rendelkezés alkalmazásától”. Az Alkotmánybíróság azonban a különmemű párok kapcsán helyesen mutat rá, hogy „ez a megoldás még a vagyoni jogban is súlyos jogbizonytalansághoz vezethet, a személyi státuszjogokat, a személyállapotot érintő kérdésekben (ahol a szabályozás kogens, sőt imperatív) azonban a jogbiztonság [Alkotmány 2. § (1) bekezdés] követelménye alapján megengedhetetlen.” Értetetlen, hogy az Alkotmánybíróság a különmemű párok esetén alkalmazott gondolatmenetet az azonos nemű párok esetén miért nem alkalmazta. Véleményünk szerint az Alkotmánybíróság értelmezése téves, a megfelelően fordulat önmagában ilyen jogalkalmazói mérlegelésre lehetőséget nem teremt. Ennek ellenére annak érdekében, hogy a jogalkalmazás során ez az értelmezés semmiképpen se merüljön fel, szükséges lehet a törvény szövegéből a megfelelően fordulatot eltávolítani, vagy az indoklásban részletesen kitérni az utalószabály helyes értelmezésére.

A BENYÚJTANDÓ TÖRVÉNYJAVASLAT

Mindezek alapján megállapítható, hogy az Alkotmánybíróság által levezetett alkotmányos kötelezettségnek eleget tevő, a bíróság által felállított alkotmányossági kritériumoknak megfelelő bejegyzett élettársi kapcsolat jogintézménye elérhető a 2007-ben elfogadott jogszabály személyi hatályának megváltoztatásával. Ez csak a törvény első paragrafusának minimális módosítását igényli:

„1. § (1) Bejegyzett élettársi kapcsolat akkor jön létre, ha az anyakönyvvezető előtt együttesen jelenlévő két, tizennyolcadik életévét betöltött, azonos nemű személy személyesen kijelenti, hogy egymással bejegyzett élettársi kapcsolatban kíván élni.”

Mint arra a fentiekben kitértünk, nem értünk egyet azzal, hogy a törvény kizárja a bejegyzett élettársak esetében a partner nevének felvételét. Véleményünk szerint a benyújtandó törvényjavaslatban az eredeti minisztériumi tervezetben szereplő névviselésre vonatkozó szabályoknak kellene szerepelniük. Szintén a házasságtól való eltérés hangsúlyozása érdekében került bele a törvénybe a közjegyzői bontás lehetősége. Közben azonban a Kormány az új Ptk. keretében is be kívánja vezetni a közjegyzői bontás lehetőségét. A közjegyzői bontás kapcsán szervezetünknek nincs egyértelmű álláspontja: egyrészt méltányolandónak tartjuk azt a jogalkotói szándékot, hogy a válás gyorsan és olcsón kivitelezhető legyen, ugyanakkor osztjuk azokat az aggodalmakat, amelyek szerint a bírósági kontroll kiiktatása megnöveli annak kockázatát, hogy az érzelmi nyomás alatt a felek olyan megállapodást is kössenek, amelynek következményeivel nincsenek tisztában. Ha a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló törvényben benne is marad a közjegyzői válás lehetősége, javasoljuk, hogy amennyiben a Ptk. vitája során végül mégsem kerül bevezetésre a házasság közjegyzői bontásának lehetősége, akkor a bejegyzett élettársakra vonatkozó szabályok Ptk.-ba történő integrálásakor a közjegyzői bontás lehetősége a bejegyzett élettársi kapcsolat

esetén is szűnjön meg. A házassági szabályoktól való eltérésnek ugyanis ebben az esetben sincs semmilyen indoka.

A 2007-ben elfogadott törvény a különmű bejegyzett élettársak esetében is bevezette az apaság véelmét. Mivel a személyi hatály megváltoztatásával a különmű párok kikerülnek a törvény hatálya alól, az erre vonatkozó rendelkezéseket a törvényből törölni kell.

Mindezek mellett javasoljuk, hogy a törvény tartalmazzon részletesebb indokolást. Az indokolás foglalja össze az alkotmánybírósi határozat főbb megállapításait, és mutassa be, hogy a törvény azoknak hogyan felel meg. Az indokolás emelje át az új Ptk. vonatkozó részéhez készült jóval részletesebb indokolást, nemzetközi kitekintést, helyezze el a bevezetésre kerülő intézményt a nemzetközi példák rendszerében. Az indokolás adjon részletes értelmezést a generális utalószabályról, tegye egyértelművé, hogy a házasságra vonatkozó szabálytól sem alacsonyabb szintű jogszabály, sem a jogalkalmazók nem térhetnek el. Eltérést csak törvény írhat elő, kivételes esetben, de csak akkor, ha az eltérés alkotmányos alapjog védelme érdekében szükséges (ellenkező esetben az Alkotmánybíróság szükségesség-arányosság tesztjén az eltérő kezelés alkotmányellenesnek bizonyulna). Az indokolás térjen ki rá, hogy a jogrendszer Alkotmánybíróság által megkívánt átvilágítása („miután a házastársakra vonatkozó szabályokat részleteiben áttekintette”) az elmúlt egy évben megtörtént. Az indokolás írja le a Minisztériumokkal folytatott egyeztetés menetét, és adjon áttekintést az átvizsgált jogszabályok nagyságrendjéről. Az indokolásba épüljön bele, hogy milyen szempontok alapján történik a bejegyzett élettársi kapcsolat intézményének átvezetése bizonyos jogszabályokon, míg másokon nem.

A csak az azonos nemű élettársak számára nyitva álló bejegyzett élettársi kapcsolatnak a meleg és leszbikus emberek szempontjából egy komoly hátránya van: adatvédelmi szempontok miatt aggályos, hogy a családi állapot megadásával az érintettek egyben szexuális irányultságukról is nyilatkoznak. Az, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítése során a feleknek fel kell vállalniuk szexuális irányultságukat nem kérdéses, bejegyzett élettársi kapcsolatot ugyanis csak a magánéletük e szeletét felvállaló emberek fognak kötni. Problémás azonban, hogy a családi állapotról számos olyan esetben is nyilatkozni kell, amikor a szexuális irányultságnak semmilyen jelentősége nincs (pl. banki hitelek igénylésekor, munkára jelentkezés során, szociális juttatások igénylésekor, stb.) A homoszexualitással szembeni még mindig meglévő erőteljes társadalmi ellenérzések hatására az ilyen helyzetek könnyen a hátrányos megkülönböztetés terepeivé válnak. A meleg és leszbikus emberek hátrányos megkülönböztetésének sajátossága, hogy mivel e tulajdonság a nemi és faji hovatartozással szemben külsőleg nem érzékelhető, az érintettek a rejtőzködés révén elkerülhetik az ilyen helyzetek kialakulását. A szexuális irányultságot egyértelműen jelző családi állapot azonban számos esetben a hátrányos megkülönböztetés felszínre kerülésével járhat együtt. Minden embernek joga van eldönteni, hogy magánélete mekkora részét hozza nyilvánosságra, akár annak kockázatával, hogy emiatt hátrányok érik. Számos meleg és leszbikus pár választaná a bejegyzett élettársi kapcsolat által nyújtott fokozott jogi védelmet és szimbolikus elismerést akkor is, ha emiatt nyilvánosan kell vállalniuk szexuális irányultságukat, kockáztatva ezzel, hogy a hátrányos megkülönböztetés éri őket a mindennapok során. Az állam ezt a döntést az állampolgárok helyett nem hozhatja meg. Tehet azonban annak érdekében, hogy minimálisra csökkentse a szexuális irányultság kikényszerített felvállalását. Ezt az adatvédelmi dilemmát több olyan országban is felismerték, ahol csak azonos nemű párok számára áll nyitva a bejegyzett élettársi kapcsolat intézménye. A helyzetet olyan adatvédelmi irányelvek elfogadásával orvosolták, amelyek egyértelmű iránymutatást tartalmaznak arra vonatkozóan, hogy a különböző formanyomtatványokban a hatóságok és a magánszféra szolgáltatói a családi állapotról történő rákérdezéskor a házasságot és a bejegyzett élettársi kapcsolatot egy kategóriaként kezeljék (pl. 1.

nőtlen/hajadon, 2. élettársi kapcsolatban él, 3. házas/bejegyzett élettárs, 4. özvegy, 5. elvált). Mivel a házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat közötti törvény által előírt különbségek néhány olyan szűk területre korlátozódnak, ahol az ilyen formanyomtatványok szerepe elhanyagolható, annak hogy a nyomtatvány kitöltője azonos vagy különálló partnerrel él az esetek döntő többségében semmi jelentősége nincs, ezért az ilyen adatfelvétel semmilyen adatvesztéssel nem jár. Javasoljuk, hogy a Minisztérium a törvény által rögzített formanyomtatványok esetében ilyen módon módosítsa a formanyomtatványokat, ill. készítsen elő olyan alacsonyabb szintű jogszabályt, amely ilyen módon szerkesztett nyomtatványok elkészítésére kötelezi az állami és nem állami szereplőket.

Többször felhívtuk rá a figyelmet, hogy a generális utalószabály alkalmazása a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet esetén nem elégséges, az utalószabály ebben az esetben nem ad egyértelmű útmutatást a házasságra vonatkozó szabályok értelmezésére. A nemzetközi magánjogi tvr.-nek két esetben van komoly jelentősége: ha külföldön kötött bejegyzett élettársi kapcsolatot kívánnak a felek Magyarországon elismertetni vagy ha nem magyar állampolgár(ok) szeretnének Magyarországon bejegyzett élettársi kapcsolatokat kötni. A külföldön kötött bejegyzett élettársi kapcsolatok esetén az a kérdés merül fel, hogy mely kapcsolatokat ismeri el a magyar állam bejegyzett élettársi kapcsolatnak. Míg a házasság esetén a jogszabály abból indul ki hogy az esetleges jogszabályi eltérések ellenére a házasság többé kevésbé mindenütt ugyanazt jelenti, ezért a külföldön kötött házasságokat Magyarországon is el kell ismerni, a bejegyzett élettársi kapcsolat szabályozása jóval nagyobb változatosságot mutat. Mi történik például ha egy különálló pár köt külföldön bejegyzett élettársi kapcsolatot? Ezt a magyar jog elismeri bejegyzett élettársi kapcsolatnak? Vagy házasságnak? Mi történik akkor, ha egy azonos nemű pár köt külföldön házasságot? Ezt a magyar jog szintén házasságnak ismeri el? Vagy mivel az azonos neműek között házasság nem állhat fenn, bejegyzett élettársi kapcsolatnak? Mik azok az alapvető ismérvek, amelyeknek a külföldi jogintézménynek meg kell felelnie ahhoz, hogy Magyarországon bejegyzett élettársi kapcsolatnak ismerjék el? Példaértékűnek tartjuk az angol szabályozást, amely törvényi szinten mondja ki, hogy a külföldi elnevezésétől függetlenül *civil partnership*-nek kell elismerni minden olyan külföldön kötött partnerkapcsolatot, amelyet (1) azonos neműek kötnek, (2) hatósági nyilvántartást vezetnek róla, (3) egy személynek egyszerre csak egy személlyel állhat fenn ilyen kapcsolata. Emellett a törvény felhatalmazza a illetékes minisztert hogy rendeletben vezessen listát a kritériumoknak megfelelő külföldi bejegyzett élettársi kapcsolatokról, és a listát rendszeresen frissítse. Időszerűvé teszi a probléma rendezését az Európai Parlament által a múlt héten elfogadott *Az alapvető jogok helyzete az Európai Unióban (2004–2008)* c. jelentése, amely „felhívja az azonos neműek partnerségére vonatkozó jogszabályokat elfogadó tagállamokat, hogy ismerjék el a más tagállamok által elfogadott hasonló hatályú rendelkezéseket”.

Hasonló problémákat vet fel a külföldi állampolgár(ok) esetében a bejegyzett élettársi kapcsolat magyarországi létesítése. A házasság esetében alkalmazott szabály, vagyis hogy a házasságkötésre csak akkor kerülhet sor, ha mindkét fél személyes joga szerint házasságot köthetnek, ebben az esetben is nehezen értelmezhető a bejegyzett élettársi kapcsolatra. A szabály alapján köthet-e Magyarországon bejegyzett élettársi kapcsolatot olyan személy, aki személyes joga szerint azonos neművel házasságot köthet, de a bejegyzett élettársi kapcsolat intézményét a személyes joga nem ismeri? Még jelentősebb az a probléma, hogy nem egyértelmű, köthet-e Magyarországon olyan személy bejegyzett élettársi kapcsolatot, akinek személyes joga sem az azonos neműek közti házasságot, sem a bejegyzett élettársi kapcsolatot nem ismeri. Ha nem, az indokolatlan korlátozáshoz vezet, hiszen fenntartja a Magyarországon élő külföldi állampolgárságú meleg és leszbikusok hátrányos megkülönböztetését. A nemzetközi gyakorlatban a kérdés szabályozására két modell terjedt el: az angolszász modell a kérdést rendkívül liberálisan kezeli, és minimális tartózkodási idő után (az Egyesült Királyságban ez 7 nap)

lehetővé teszi, hogy bárki bejegyzett élettársi kapcsolatot kössön. A legtöbb európai országban a bejegyzett élettársi kapcsolat megkötésének feltétele az, hogy a pár legalább egyik tagja az ország állampolgára legyen vagy hosszabb ideig ott tartózkodjon. Ebben az esetben a külföldi állampolgárságú/nem helyi lakos partner a bejegyzett élettársi kapcsolatból származó előnyöket addig élvezheti, amíg az adott országban tartózkodik. Az olyan restriktív szabályozás, mint ami a házasságra vonatkozó szabályok mechanikus alkalmazásából következne, és amelyre például a Prof. Vékás Lajos vezette szakértői anyag tesz javaslatot, a nemzetközi gyakorlatban példa nélküli. Alkotmányunk nemcsak a magyar állampolgárokat, hanem a Magyarországon tartózkodó valamennyi személyt védi. Amikor az Alkotmánybíróság alkotmányos követelményként vezeti le az azonos nemű párok bejegyzett élettársi kapcsolatának bevezetését, akkor azt minden Magyarországon tartózkodó személyre alkalmazni rendeli. A magyar állam nem teheti meg azt, hogy más államok diszkriminatív gyakorlatára hivatkozva a saját területén is diszkrimináljon. Az új jogszabály elkészítése lehetőséget teremt rá, hogy a nemzetközi magánjogi szabályok a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló törvény szövegébe integráltan, a módosuló rendelkezések között kerüljenek módosításra.

Végezetül a hatálybalépésről: a 2007-ben elfogadott törvény hatálybalépésére a jogalkotó rendkívül hosszú (1 éves) határidőt írt elő, hogy ez alatt az idő alatt megtörténhessen a jogrend átvilágítása, a nyilvántartási rendszerek újraprogramozása, az új anyakönyvi kivonatok megtervezése, stb. A most benyújtásra kerülő törvény esetében egy ilyen kitolt határidő nem indokolt, hiszen az intézmény bevezetéséhez szükséges feladatok elvégzésre kerültek. A törvény az elfogadás után azonnal (vagy azt követő hónap 1-jén) hatályba léphet. Az indokolás térjen ki rá, hogy miért nincs szükség a korábbi kitolt határidőre.

AZ ÉLETTÁRSI KAPCSOLAT ÉS A KÖZTES JOGINTÉZMÉNY KÉRDÉSE

Az azonos nemű párok házassághoz hasonló jogviszonyainak kérdése az Alkotmánybírósági döntésnek csak az egyik része. A fentiekben leírt, csak azonos nemű párok számára nyitva álló bejegyzett élettársi kapcsolat bevezetése nem oldja meg a házasságra lépni nem kívánó különemű párok problémáját, amely az eredeti törvény mögötti jogalkotói szándék hangsúlyos eleme volt. Az Alkotmánybíróság határozata egyértelművé teszi, hogy a különemű párok házassághoz hasonló bejegyzett élettársi kapcsolatának alkotmányos tilalma nem jelenti sem azt, hogy az élettársi kapcsolat joghatásai ne lennének bővíthetőek, sem azt, hogy ne lehetne olyan új, köztes jogintézményt bevezetni, amely joghatásaiban a házasság és az élettársi kapcsolat között áll. Bár az Alkotmánybíróság ezen lehetőségeket a különemű párok vonatkozásában veti fel, mindenképpen szükséges megjegyezni, hogy az élettársi kapcsolat joghatásainak bővítése és egy köztes jogintézmény bevezetése az azonos nemű párokat ugyanannyira érinti. A bejegyzett élettársi kapcsolat szabályozása néhány eltéréstől eltekintve megegyezik a házasságéval. Márpedig ha a jogalkotó elismeri a különemű párok jogát arra, hogy a házasság helyett más, lazább együttélési formát válasszanak, akkor ezt a döntési lehetőséget az azonos nemű pároknak is biztosítani kell. Az Alkotmánybíróság a házasság külön nemű párokra szűkítését a házasság alkotmányos védelméből vezeti le, ugyanakkor már a 14/1995. (III. 13.) AB határozatban kifejtette, hogy az olyan családjogi intézmények esetében, amelyek ilyen alkotmányos védelemben nem részesülnek (jelenleg: *de facto* élettársi kapcsolat) a hátrányos megkülönböztetés tilalmába ütközik az azonos nemű párok kizárása. Az élettársi kapcsolat jogkövetkezményeinek bővítése vagy egy új köztes jogintézmény bevezetése csak akkor lehet alkotmányos, ha az mind a különemű, mind az azonos nemű párok számára rendelkezésre áll. Mivel tehát a kérdés az azonos nemű párokat is érinti, a továbbiakban az élettársi kapcsolat reformja és a köztes intézmény kérdése kapcsán is kifejtjük véleményünket.

A házasság/bejegyzett élettársi kapcsolattól eltérő családjogi intézmények kialakítása során mindenekelőtt abból a felismerésből kell kiindulni, hogy a házasságon kívüli kapcsolatban együtt élő emberek köre nem homogén, abba egész más társadalmi háttérrel, motivációkkal rendelkező emberek találhatóak. Házasságon kívül élnek együtt: (1) az olyan párok, akik kapcsolatukat nem hosszú távra tervezik, de élvezni kívánják az együttélés nyújtotta gazdasági és kényelmi előnyöket; (2) az olyan párok, akik bár hosszú távra terveznek, és az élettársi kapcsolat nyújtotta lehetőségeknél többre vágnak, de nem kívánják a házassággal járó kööttséget vállalni; (3) az olyan párok, ahol bár a pár egyik tagja akár kötne házasságot, a pár másik tagja azonban ezt nem kívánja; (4) az olyan párok, akik bár igénylik a házassággal járó kötelezettségeket és előnyöket, a házasságtól mint intézménytől távol kívánják magukat tartani; (5) az olyan azonos nemű párok, akik házasságot szeretnének kötni, de erre lehetőségük nincs. Ezen csoportok számára más és más jelentené az ideális családjogi konstrukciót. Az Alkotmánybíróság határozata a (4) és az (5) csoport esetében egyértelmű iránymutatásokat tartalmaz: az azonos nemű pároknak (5) egy a házassághoz hasonló intézményt kell létrehozni; a házasságot mint intézményt visszautasító, de annak előnyeit élvezni kívánó csoport (4) igényei viszont nem méltányolhatóak („A házasságnak biztosított alkotmányos védelem fenntartása érdekében a házasságkötést tudatosan és akaratlagosan mellőző együttélés nem kaphat egy generális utaló szabály közvetítésével ugyanolyan oltalmat, mint a házasság maga.”). Az (1) csoport kapcsán az új Ptk. indokolása helyesen jegyzi meg, hogy az élettársi kapcsolat szabályozása a házassághoz nem közelíthető a végtelenségig, mivel az a felek szándékával ellentétes lenne, hiszen pont azért választják az élettársi formát, mert kötetlenebb együttélésre vágnak, az ő esetükben a jelenleg is érvényben lévő polgári jogi szabályok elfogadhatóak. A (3) csoport esetén olyan párkapcsolatokról van szó, ahol a pár egyik tagja nagyobb érdekérvényesítési képességgel rendelkezik, mint a pár másik tagja. Ez gyakran egybeesik a munkaerőpiacon betöltött eltérő szereppel is: a munkaerőpiacon aktív, keresettel rendelkező, a keresetéből tulajdont vásárló (a kötetlenebb vagyoni rendszer előnyeit élvező) féllel szemben egy egzisztenciálisan függő helyzetben lévő, saját keresettel és tulajdonnal nem rendelkező fél áll szemben. Az erősebb fél amennyiben úgy kívánja a kapcsolatból könnyen kilép, a gyengébb fél lakás, megélhetés nélkül marad. Az ilyen helyzetekben fokozottan kell érvényre juttatni a gyengébb fél védelmének alapelvét, és annak ellenére biztosítani a lakáshasználati, tartási jogot, hogy a felek ebben megegyezésre nem jutottak. Komoly jogalkotási kérdés, hogy az (1) és (3) csoport hogyan választható el. Az új Ptk. tervezete helyesen alkalmazza az élettársi kapcsolat hosszának kritériumát, és rendel tartási és lakáshasználati jogot a tartós élettársi kapcsolathoz. A legnagyobb dilemmát a (2) csoport számára leginkább megfelelő szabályozás kialakítása jelenti. A fentiekből nyilvánvaló, hogy elsősorban ezen csoport számára merül fel valamilyen a házasságtól különböző, de hatósági nyilvántartást magában foglaló köztes intézmény bevezetésének szükségessége.

Mielőtt a javasolt modell felvázolásának irányába továbblépnénk meg kell jegyezni, hogy a családjogi intézményekhez kapcsolódó jogosultságok és kötelezettségek rendszerének csak töredéke esik a szűken vett polgári jog területére. Számos ágazati jogszabály állapít meg az alapvető polgári jogi viszonyok, így a Ptk. szabályozási körén (vagyoni rendszer, tartás, lakáshasználat, öröklés, örökbefogadás) túlmutató jogokat és kötelezettségeket a munkajog, az adójog, a szociális jog vagy éppen a büntetőjog területén. Amit az érintettek gyakran negatívumként érzékelnek (‘az élettársaknak sokkal kevesebb jogai vannak’) azok nagyrészt ilyen kapcsolódó jogszabályokból következnek. Az élettársi kapcsolatok polgári jogi szabályozásának reformja nem ad választ számos jogosan felmerülő kérdésre. Az említett jogágak teli vannak olyan jogszabályokkal, amelyek indokolatlan módon, gyakran teljesen következtlenül állapítanak meg eltérő szabályokat az élettársi kapcsolatra és házasságra. Köztisztviselő és közalkalmazott például nem jogosult fizetés nélküli szabadságra élettársa külszolgálati kiküldetése esetén, míg a házastársa

esetében igen; a hivatásos és szerződéses katonák esetében azonban az élettársak és a házastársak azonos elbírálás alá esnek. Bár a szociális juttatásokra való jogosultság megállapításakor a háztartási összjövedelem kiszámításakor nincs jelentősége, hogy a felek között házastársi vagy élettársi kapcsolat áll fenn, a nagycsaládosok kedvezményeire való jogosultság megállapításakor a házastársak gyermekeinek számát össze kell adni, az élettársakét nem. Az elmúlt évek során egy-egy törvény parlamenti vitája kapcsán többször bővültek az élettársak jogai [pl. egészségügyi törvény (1997); családi adókedvezmények az SZJA törvényben (2002); temetőkről és temetkezésről szóló törvény (2005); beutazásról és tartózkodásról szóló törvény (2006)], de ezen változtatások teljesen esetlegesek voltak, gyakran parlamenti képviselők egyéni módosító javaslatainak eredményei. Az élettársak helyzetében már azzal is komoly pozitív változást lehetne elérni, ha megtörténne a teljes jogrendszer szisztematikus áttekintése, és a házastársak és élettársak közti indokolatlan megkülönböztetések ágazati jogszabályokban történő korrekciója.

Többször felmerült az élettársi kapcsolatok házassághoz közelebb álló vagyoni viszonyainak megteremtése ellen az az érv, hogy a felek jogügyletek segítségével (vagyoni, lakáshasználati, tartási szerződés, végrendekezés) igény szerint a törvényes minimumnál szorosabbra húzhatják a köztük fennálló vagyoni viszonyokat. Ezek az ellenérvék azonban nem veszik figyelembe az ilyen jogügyletekben való részvételhez szükséges társadalmi feltételeket (tájékozottság, ügyvédi költségek, stb.) Ugyanakkor azt még a Ptk. korábbi szakértői tervezetei is elismerték, hogy egy hatósági nyilvántartás komoly segítség lehet az élettársak számára az élettársi kapcsolatuk fennállásának bizonyítására, még akkor is ha az többletjogosultságokkal nem jár.

A Ptk. tervezetének korábbi verzióiban szereplő fakultatív regisztráció ellen szervezetünk legfőbb érve az volt, hogy az nem ad választ a házassághoz hasonló elköteleződést vállalni kívánó azonos nemű párok problémáira. Ezen párok helyzetét azonban a fent kifejtett házassághoz hasonló bejegyzett élettársi kapcsolat intézményének bevezetése megoldja. Az ilyen kööttségeket vállalni nem kívánó azonos és különemű párok esetében a fakultatív regisztráció intézménye jó megoldásnak tűnik. A hatósági nyilvántartásba vétel ugyanakkor lehetőséget teremt a feleknek, arra hogy átgondolják pontosan milyen kööttségeket lennének hajlandóak vállalni. A regisztráció során lehetőséget kellene teremteni az élettársaknak arra, hogy egyszerű formanyomtatványok segítségével kössenek vagyoni és lakáshasználati szerződést, végrendekezzenek egymás javára, stb. Így az ilyen jogügyletek költségei (mind pénzben mérhető költségek, mind az utánajárás és tájékozódás költsége) csökkennének, és egy a házasságnál rugalmasabb, attól nagyban eltérő, így az Alkotmánybíróság támasztotta feltételeknek jobban megfelelő intézmény jönne létre. A hatósági nyilvántartásba vételt végző személy (közjegyző, anyakönyvvezető) jelenléte ugyanakkor garantálná, hogy a felek valóban értik az így vállalt kötelezettségeket. Ehhez hasonló megoldást alkalmaz a francia PACS is: a felek a PACS létrejöttével nem lesznek egymás örökösei, de kitölthetnek egy olyan mellékletet, amelyben ezzel is kiegészítik kapcsolatukat.

A Ptk. szabályozási körében még egy olyan fontos kérdés van, ami érinti az élettársakat, de a fentiekben leírt szerződéses módon nem rendezhető: az örökbefogadás kérdése. Mint azt korábbi véleményünkben többször kifejtettük, a gyermek érdekeit az szolgálja legjobban, ha mindkét őt nevelő szülőhöz törvényes kapcsolat fűzi, így ahelyett hogy az élettársak örökbefogadásának tiltásával a törvény maga járulna hozzá a rendezetlen családi viszonyok terjedéséhez, sokkal inkább támogatni kellene, hogy az élettársak örökbe fogadják partnerük velük egy háztartásban nevelt gyermekét. Az örökbefogadás kapcsán a hatósági nyilvántartásba vételnek nem kell jelentőséget tulajdonítani, a legújabb európai trendekkel

egyezően az örökbefogadást mind élettársak, mind hatósági nyilvántartásba vett élettársak, mind bejegyzett élettársak, mind pedig házastársak esetében lehetővé kell tenni.

Felmerül annak a kérdése, hogy az ily módon megalkotott hatósági nyilvántartásba vételt milyen formában kellene szabályozni (Ptk.-ba integrálva vagy külön törvényként), mikor kellene a Parlamentben megvitatni, ill. hatályba léptetni. Véleményünk szerint az azonos neműek házassághoz hasonló bejegyzett élettársi kapcsolatával szemben az élettársi kapcsolatok hatósági nyilvántartásának megteremtése nem sürgető kérdés. Mivel az új Ptk.-ról szóló törvényjavaslat már jelenleg is parlamenti vita alatt van, és a nyilvántartásba vételről szóló bekezdések a törvényjavaslat élettársakról szóló szövegébe könnyen beleilleszthetők, javasoljuk, hogy az élettársi kapcsolat fakultatív nyilvántartásba vétele az azonos nemű párok bejegyzett élettársi kapcsolatáról szóló törvényjavaslat vitájától függetlenül, időben azt követően, az új Ptk.-ról szóló részletese vita keretében kerüljön megtárgyalásra, és az új Ptk. részeként, azzal együtt lépjen hatályba.